

Väittelyä

»Tiedettäkö tämäkin?«

Vastaus prof. E. Itkoselle

Prof. E. Itkonen on lainaamani otsikon alla selostanut Virittäjän viime numerossa (4/1954, ss. 414) kirjoitustani »Zur Frage der menschlichen Ursprache«. Tämän osana laajempaan aineistoon liittyvän kirjoitukseni ydin on se, että inhimillisen puheen ja kielten artikulaatiotyypit voidaan palauttaa paralagian ja alkukantaisten klaaninsekoitumien perusteella yhteen ainoaan alkumuotoon, jota nimitän alkuartikulaatioksi (* $\eta^o\delta\eta^o$, kaksivaiheinen nasogutturaalinen artikulaatio, missä $\eta^o = * \eta \sim \sim \eta^i \sim * \eta^r \sim * \eta^s \sim * \eta^t$ jne.). Tähän alkuartikulaatioon voimme yhdistää instinktiivisen biologisen elämän alkeiskäsitteissä (keholla ja kehonosilla suoritettut toiminnot, sääsuhteet, vegetaatio, sairaus, haavat, käteen otettu puu, luut, kivi, pystytetty kivi, puu, pimeys ja valo, aurinko, tuli, salama ja näihin liittyvät metafysiset alkukäsitteet) myös luonteen-

omaisen tajunnansisällyksen. Todisteeksi olen julkaissut n. 70 kielestä poimittua todistusaineistoakin. Tämä materiaali näyttää, että alkuartikulaatioon foneettis-fysiologisesti ensimmäisessä ja toisessa asteessa palautettavat tyypit esiintyvät hyvin monissa kielissä maantieteellisesti laajalle levinneinä yli koko maapallon. Tästä päättelen, että antropologian monogenesistä vastaten kieletkin ovat syntyneet monogeneettisesti, so. nykyiset kielet aikaisempien pienempien kieliyhteisöjen, ns. suurperheiden sekoittumisesta ja yhteensulautumisista eivätkä ns. kantakielten (idg., k-germ., k-sl., sgr., ural., ural-a., afrik., amerik., arktiset kielet jne.) sukupuiden haarautumisten tietä, niinkuin nykyiset työhypoteesit polygenesikseen (apina-, *H. alalus oralis*-, *Lallwort*-teoriat) nojautuen selittävät. Nykykielten artikulaatiotyypit eivät siis ole syntyneet äänneläillisesti vaan primi-

tiivisten klaanin- ja kielensekoittumisten yhteydessä tapahtuneiden paralogisten ilmiöiden ja historiallisten kerrostumisten tuloksina. Kielten nykyiset artikulaatiotyypit eivät näin ollen ole muuta kuin artikulaation kivettyneitä muunnoksia ja nykykielissä tavattavia tilapäisiä kerrostumia.

Tässä teoriassa on ehkä uutta ja vertailevan historiallisen kielentutkimuksen nykyisien työmenetelmien vastaista se, että se sitoo kielissä tavattavat artikulaation muunnokset ja niitä vertailevan historiallisen tutkimuksen alkuartikulaatioon ja käyttää selityksenä paljon keskustelua synnyttäneiden äännelakien sijasta paralogian tunnettuja ilmiöitä (svarabhakti, metateesi, kato, supistuminen, vokalisaatio, sijaispidennys jne.), jotka ovat yleisesti vallitsevia ja käytökelpoisia kaikkia kielitä tutkittaessa. Semanttisia näkökohtia tämä metodi löytää varhaisprimitiivisistä klaanikulttuurista ja siitä lähtevästä myöhemmästä käsitte- ja asiakehityksestä.

Kirjoitukseni helposti seurattavaa ajatuksenjuoksua ja sisällystä arvostelija referoi hyvin puutteellisesti, muuntelee sitä tarkoituksellisesti ja jättäen selostukseensa tahallisia aukkoja asiallisen todistelun sijasta liittää siihen mitään sanomattomia subjektiivisia huomautuksia.

I. väittää minun tahtoneen rekonstruoida »homo primigeniuksen alkuaännöksiä ja niiden merkityksiä». Minä puhun *h o m o s a p i e n s* in kehkeytymisestä. *Homo primigenius*, joka on vain pieni erillinen tutkimuskäsite (H. neanderthalensis) ei artikkelissani kummittele. Sekoittaneeko arvostelija nämä kaksi käsitettä toisiinsa? Selostamani C. Franken teoskin käsittelee monta muuta fossiilia. Kirjoitukseni tekstistä käy ilmi, että siinä »Urmensch» ei vastaa H. neanderthalensis -käsitettä ja että minä en yhdy hänen kronologiaansa. Puhun artikuloimiskyvyn ja kielen kehityksen alkuvaiheista ja yhdistän tämän viimeksi mainitun kehityksen äänihuulten kehitykseen. Kehityksen alun palautan Primates-aikaan. Alkuartikulaation kehityksestä sanon mm.: »Die längste Zeit scheint die Entwicklung der zweiten, bzw. Schlussphase der Urartikulation in Anspruch genommen zu haben, die zugleich den Anfang der Entstehung des *h o m o s a p i e n s* bedeutet hat.» Toisessa kohdassa lausun: »... nasogutturalen Urartikulation, die an der Spitze der Sprachentwicklung steht», ... »so fällt die Zeit der Entwicklung der Artikulationsfähigkeit mit dem anthropologischen Alter des Menschen zusammen». Luulen tämän teesin käyvän yksin sen antropologi-

sen käsityksen kanssa, että *H. sapiens recens*, *H. sapiens fossilis* jne. ei ole suoraan alenevassa polvessa nykyään elävien antropomorfien (gorilla, simpanssi, orangutang) jälkeläinen, vaan edustaa kokonaan itsenäistä kehityshaaraa, jolla on nimenä hominidit. Uskooko prof. Itkonen homo sapiens recensin sittenkin olevan haikaran tuoma? Vakavissaanko hän neuvoo, että »kerrassaan hui-mapäistä on uskaltautua pohtimaan [tätä] kysymystä» ja että ei ole tieteellistä aprikoida »millaista kieltä esi-isämme Aatami mahtoi puhua»? Olisi sentään paikallaan saada kuulla, mikä hänen käsityksensä on kielen kehityksen nykyään jo 2 000 vuotta vanhasta kysymyskompleksista ja siihen liittyvistä laajoista tutkimuksista. Arvostelun sävy ja sisällös näyttää, ettei hän ole perehtynyt asian tätä puoltakoskevaan kirjallisuuteen.

Käyttämäni η^0 -merkin arvosta kirjoitan, että julkaistun tutkimusaineiston alku-peräinen artikulaatio oli $\eta^0 \text{ } \delta \eta^0$, »wo das η^0 sowohl im Anlaut wie im Auslaut eine unreine bzw. affrikative nasogutturale Artikulation ($*\eta^l$, η^l , η^s) bedeutet». Tämän jälkeen esitän $*\eta$, $*\eta^l$, $*\eta^s$, $*\eta^l$, $*\eta^s$, jne. -äänneiden alku- ja loppukonsonantismin muunnoksista näytteeksi melkein kaksi sivua esimerkkejä seuraavien otsikkojen alla: (alkukonsonantismi:) *gn-, g δ n-, kn-, k δ n-, k δ h-, hm-, n-, n-, gk-, g-, k-, h-, χ -, δ -, δ + Anl., h δ + Anl. etc.* — (loppukonsonantismi:) *- η , - δ , -g, χ , δ -, - δ , - δ , -hn, -h δ n, -gg, -kk, - η l, - η r, -kl, -kk δ , -lk, -lj, -gl, - χ l, -lg, -ll, δ -l, δ -l, - δ l, -kr, -kk δ r, -rk, -rk δ , -gr, - χ r, -rg, -rr, - δ r, - δ r, - δ r, -rj, -rs, -r δ , -r δ , -ks, -ss, - δ s, - δ s, - δ s, - δ s, -kt, -lt, - δ t, -n etc.* Tästä η^0 -merkin otaksutusta arvosta ja juuri mainitusta äänneopillisesta synteisistä, johon olen tutkimuksessani päätenyt ja joka on kirjoituksen ymmärtämiseksi välttämätön, arvostelija ei lausu sanaakaan, vaan pahanilksisesti huomauttaa, että »tuloksena on ällistytävä konglomeraatti» ja että »lukijan on vaikea erottaa minkäänlaista äänneellistä yhtäläisyyttä» (!). Odottiko hän äännesekojen selvittelyssä jonkinlaista »vokalisimpasianssia»? Vaitiolo ja epäasiallisuus äänneopillisen käsittelyni suhteen vaikuttaa sitäkin yllättävämmältä, kun kirjoituksessani ei suinkaan ole kysymys millään uutuudellaan ällistytävällä periaatteella nikkaroisesta. Äänneomuutoksia käsitellessään näet jo tätäkin ennen monet tutkijat (G. Curtius, Fr. M. Claudius, Ascoli, Baudouin de Courtenay, Sievers, H. Paul, Thurneysen jne.) ovat viitanneet äänneen kulumiseen ja artikulaation toiminnan siirtymiseen takaisena etiseksi. Erona on ollut vain se, että nämä tut-

kijat eivät ole määrittäneet, mikä loppujen lopuksi on kulunut. Kulumisten ja artikulaation toiminnan takaisesta etiseksi työntymisen syynä he ovat pitäneet sukupolvien vaihdosta, kun taas minun mukaani syynä on ollut varhaiskantaisen klaanisekoittumisen paralogia. Jo nämä aikaisempienkin tutkijoiden havainnot artikulaation etiseksi työntymisestä kumoavat viime vuosisadalta periytyvän *homo alalus (oralis)*-käsitteen ja sille rakennetun *Lallwort*-teorian, johon Jespersenin mukaan vielä nykyisinkin tutkimuksessa viitataan.

Artikulaation muunnosten syiksi esitän parissakin kohtaa klaanisekoittumiseen liittyviä ilmiöitä (»Denasalisation, Vokalisation, Abnutzung, Verschlusslockerung, Verschluss-stärkung, Svarabhakti, Sonorisation, Desonorisation, Verschmelzung, Dehnung, Diphthongisierung usw.») ja sanon, että kielessä ei ole apriorisia äännelakeja. Tästä kaikesta selostajani ei puhu eikä pukahda. Olisi ollut paikallaan esittää tässäkin jotain tieteellistä sanottavaa huomioon ottaen tunnetut äännelakeja koskevat väittelyt. Sen sijaan saamme selostajalta tietää, että alkuartikulaatio ja sen muunnemat vastannevat »Marrin neljää peruselementtiä *sal, ber, jon ja roš*», — omituinen huitaisu, kun muistaa, että näistä artikulaatioista ei kirjoituksessani ole halaistua sanaa. Näyttääkin siltä että arvostelija ei tiedä, mitä marrismi on (vrt. Marrin gestus-teoria kielen synnystä), ei sitäkään, että artikulaation typologinen tutkimus liittyy Trombettin, W. Oehlin ja J. van Ginnekenin tutkimuksiin. Hän unohtaa, että sellaista artikulaation typologioimista suorittaa suomalais-ugrilainen ja indoeurooppalainen kielentutkimuskin rekonstruoidessaan vain ascendenttisesti. Mistä nämä rekonstruoidut alkuartikulaatiot ovat »kantakieliin» putkahtaneet, tai mihin niillä pyritään? Ovatko nämä homo alaluksen tekemä, niin kuin Jespersenin mukaan voitaisiin otaksua?

Myös Delbrück viittaa perinteellisen rekonstruoinnin vaikeihin ongelmiin ja puhuu metodisten parannusten välttämättömyydestä. Brugmann sanoo, että rekonstruoidut kantakielet eivät ole reaalisia kieliä. Ablautilmiöiden yhteydessä hän viittaa kantakielten ulkopuolella ammottavaan hämärään menneisyyteen. Vokalismin kehityksestä on hyvänä esimerkkinä unk. *kenyér, kényerke; könyök* jne. sanojen ensi tavun vokalismit, joka on svarabhaktin tulosta (ks. s. 17), ja samoin voi rekonstruoida sm. (sgr.) *kala*-sanankin varhaisemman muodon (**klök**), jos sittenkin haluaisimme mennä arvailemaan mitä tuon takana on ollut: vrt. mru (germ.-sl.-

balt.) *laks*; ru (germ.) *äl*; lat.(ieu.) *anguilla*; ru *kolja* jne.

Siitä huolimatta, että monessa kohtaa viitataan kielten varhaisprimitiivisiin sekoittumisiin ja niihin pohjautuviin eriaikaisiin kerrostumiin, selostajani lausuu: »... kielen koko sanasto, deskriptiiviset ja lainasanat mukaanlukien, esitetään kronologisesti samanaarvoisena» (!). Artikulaatiotyyppien kehittymisen yhteydessä puhun ketjulaunautumisista ja totean paradoksisesti, että kaikkien kielten kaikki sanat ovat moninkertaisten lainautumisten tulosta. Tätä väitettäni arvostelija selostaa siten, että varovaisen toteamukseni mukaan »lainasanakin on loppujen lopuksi samaa juurta kuin omaperäinen» (!). Mitä deskriptiiveihin tulee, luullakseni on tähän mennessä Herderin jäljittelyteorian pohjalla deskriptiiviseksi oletettu sanasto tarkistettava alkuartikulaation valossa. Esim. ru (germ.) *knäcka, knacka, knalla* jne. sanoja ja vastaavanlaisia suomalaisia tapauksia ei voida enää pitää deskriptiiveinä. Semanttisten näkökohtien yhteydessä selostaja siteeraa kirjoitukseni varhaisklaanin käsitteitä, mutta jättää mainitsematta minun johtopäätökseni, jonka mukaan »Die Grundlagen der späteren Begriffswelt und der menschlichen Kultur sind aus all diesen Begriffen abzuleiten über Begriffs- und Sachentwicklung und Begriffsdifferenzierung» (s. 35). Merkityksen muutosten syinä pidän primitiivisiä samastuksia (identifikaatio esim. 'sairaus, sääsuhteet' jne. ~ 'jumaluus', 'puu' — 'rakennukset', vrt. samju η a, der Gott der Unterwelt, der Tod und Krankheiten sendet', Kr. *Géa, Gé* 'divinité de la terre') tähänastisten perinteellisten muutosteorioiden vastaisesti. Nämä samastukset johtuvat alkukantaisille ajoille ominaiseksi otaksutusta prelogisesta ajatus-tavasta (Lévy-Bruhl) ja prelogisista käsittekehittymistä.

Arvostelija selittää minun yhdistävän unk. *térd*-sanan ru *trä*-sanan. Yhdistän unk. *térd, térdepel, térdes*-tapaukset (viimeksi mainittu merkityksessä 'geniculatus, knotig') germ. *tredan* (ru, isl., norj.) ja tämän sanaryhmän otaksutun ieu. perheen kanssa (mru, isl., tansk., msaksi, mfriisi, anglosaksi, eng. jne.). Nämä sanayhdistelmät viittaavat vanhoihin sgr.-germ. kosketuksiin, samoin sanaryhmä unk. *fehér fejér feje-fa*, sm. *pyhä* ~ sa (germ.) *feuer, Fee*, eng. (germ.) *fair, fairy* jne. Käsitteen 'tuli' ~ 'valkoinen' paralleelina vrt. sm. *valkea*—*valkoinen*. Luulen, ettei 'tuli, aurinko ~ jumala' paralleeleihin tarvitse muita esimerkkejä.

Arvostelija selittää, etten ole maininnut Joen *l*-hypoteesia. Sen Joki itse ilmoittaa

kuulleensa Lehtisalon luennoilla ja minä kirjoitankin: »Lehtisalo dagegen erklärt das Fehlen dieses angesetzten *fiu. -l* durch phonetische Umwandlung ($l > j >$ Verschämelzung)» (s. 6).

Kantakielet ja niiden sukupuumaisen haarautumisen työhypoteesit ovat 1700- ja 1800 lukujen eurooppalaisen historiallisen romantiikan peruja ja palautuvat ensi iduultaan keskiaikaan, jonka tietämyksen mukaan maailma eri kansoineen oli luotu n. 5000 vuotta eKr. ja maan pallomaisuus oli silloin vielä useampien mielestä kerettiläistä harhaa ja pirullista oppia. Näiden työhypoteesien antropologisena taustana oli 1800-luvun keskivaiheilta se väärä käsitys, että homo sapiens oli antropomorfien rintaperillinen, so. musta rotu gorillan, valkoinen simpanssin ja keltainen orangutangin (Th. Arldt). Nykyinen antropologia kuitenkin jo kieltää rotujen olemassaolon. Se on homo sapiensin suhteen monofylismin kannalla eikä anna itsenäisen indo-eurooppalaisen, suomalais-ugrilaisen ja muun sellaisen alkurodun oletukselle tieteellistä arvoa. Etnografiset tutkimukset ovat jo vanhastaan pitäneet erillisten yhtenäisten kansankulttuurien olemassaoloa epäiltävänä. Arkeologit syyttävät haarautumisteorioita ilmeisestä kaavamaisuudesta. Nämä teoriat ovat tutkimuksen historian aikana joutuneet monien uudelleenarviointien kohteiksi ja indo-eur. kielitieteen alalla Schraderin, Brugmannin, Delbrückin ym. lausumien epäilyksien jälkeen yhä elää kielten sekoittumiseen pohjautuva aaltoteoria, vrt. esim. saksalaisen H. Krahen äskeistä (1954) terävää kannanottoa. Yhtenäisen indo-eur. kantakielen olemassaoloa suuresti epäilevät sellaiset tutkijat kuin Brugmann ja Uhlenbeck. Lienevätkö marristeja?

Arvostelija käy minun *nyil*-sanana rekonstruktioitani vastaan tuulimyllytaisteluun. Alkuartikulaation arvo työhypoteesina ei riipu kuitenkaan tästä sanaryhmästä, vaan teesini todistamiseksi voidaan lähteä mistä sanaryhmästä ja kielestä tahansa (esim. naista, ruokaa merkitsevistä), mutta on kuitenkin kiintoisaa kosketella arvostelijan *nyil*-sanana ja sen ryhmän kohdalla käyttämää todistelua ynnä sitä, minkä hän tässäkin jättää sanomatta tai sanoo väärin. Esitin, että unk. *nyil*-sanana sgr. kielissä tavattavat nykyiset vastineet palautuvat erilaisiin artikulaatiotyyppeihin, joiden alkulähteenä on **-nyl > -ly* -loppukonsonantismi. Näin rekonstruoitu asu voidaan minun kirjoitukseni mukaan yhdistää ieu. **ǵneu-*, **ǵnū-*, **ǵnūl* -rekonstruktioihin. Esittelen tärkeää todistusaineistoa germ. ja sgr. kielistä merkitysparallelien *’holz, stock, keule, knorrhholz ~*

knochen ~ stein ~ schlagen, hauen’ ja näistä kehittyneen *nuoli*-käsitteen suhteen. Vrt. vielä tähän kysymykseen rekonstruktioitani sm. *nuija ~ lpK null, nill* ad anal. *Ruija *trulla < *troll*. Näistä ei selostuksessa ole mitään mainintaa. Tätä todistusaineistoa käy vielä lisääminen ryhmällä sm. (sgr.) *puu* | ru (germ.) *bok* | unk. *bunkó* | lat. (ieu.) *fagus* ru (germ.) *päl*; *pil* | lat.(ieu.) *pālus* | sm. *puoli*; *polvi* | unk.(ugr.) *fal*: *falv-* jne., joissa loppukonsonantismi ja vokalismi osoittavat samoja ilmiöitä, kuin *nyil*-sanassakin huomaamme. Arvostelijan *kieli*-sanana sy-vot. vastineista esittämä todistelu ei ole pätevää, koska tämä sanaryhmäkin voidaan palauttaa *-lk*-loppukonsonantismiin, erittäin jos liitetään vielä tähän unk. *lélek*: *lelk-* sana. *’Kieli (suu) ~ puhua’* ja *’kieli ~ sielu’* paralleleihin vrt. sa (germ.) *mund ~ unk. mond* | sa (idg.) *sagen ~ sm.(sgr.) suu* | sm. *sielu* | sa *seele* jne. Prof. Itkonen viittaa perinteelliseen sgr. **nōle*-rekonstruktioon ja sanoo, että unk:ssa »Foneettisesti mitä luonnollisinta olisi ollut *ō:n* kehittyminen (pitkäksi) *ǵ*:ksi ja semmoisesta äänneestä Simonyi, Gombocz ym. ovat edellyttäneetkin *ǵ:n* palataalistumistietä syntyneen» (!!). Unk. *nyil* ja *in* sanat mm. osoittavat paradigmassa saman ilmiön kuin *kéz*: *keze-k nyár*: *nyara-k* tyypit (Szinnye, UnkK § 23:1). Näiden sanojen paradigmajonossa esiintyy nimittäin saman vokaalin lyhyt tai pitkä asu eri morfologisissa muodoissa, edellinen primääripäätteiden yhteydessä ja jälkimmäinen sekundääripäätteiden yhteydessä sekä nominaatiivissa, näin ollen siis: *nyil-*, *nyil-ban* jne. mutta: *nyila-k*, *nyila-t*, *nyilo-n*, *nyila-nként*, *nyila-stul*, *nyil-é*, *nyila-m*, *nyila-d*, *nyil-a*, *nyilu-nk*, *nyilatok*, *nyil-uk*; *nyil-aim* jne., *nyila-s*, *nyila-l*, *nyila-ll(ik)*, *nyila-z*, MTsz *nyil* (nom.). Kun primääripäätteillä on unkarissa säilyttävä luonne, sanavartalon alkuperäinen äänneasu on siis etsittävä näissä sanoissa primääripääteisistä muodoista. Olen jo aikaisemmin viittanut tähän ilmiöön muuallakin (ks. Vir. 1951 152—156; FUFAnz 31 21—25; vrt. vielä tähän sääntöön Szinnye, UnkK §35, Horger, UJb 15 433, Horger, SzegF 2 105). Lyhytvokaalaisia muotoja pitivät alkuperäisinä jo Riedl, O. Donner, Szilasi, Munkácsi. Äänneopissaan Gombocz selittää tämän ilmiön myöhäiseksi sijaispidennykseksi, josta on jälkiä vielä 1300-luvulla (ks. §§ 6, 29, 30, 37, 38), ja sen vuoksi hän nimittääkin näitä tyyppisiä äännepidentymätyyppeiksi. Tähän yhtyy myös Horger, UJb 15 433. Vain Simonyi pitää pitkää vokaalia alkuperäisenä silloisen astevaihtelua käsitelleen kirjallisuuden vaikutuksesta. Sen, joka mielisi vastoin näitä todisteita osoittaa, että *nyil-*

sanassa pitkä vokaali on alkuperäinen ja että sana siis ei kuulu mainittuun vartaloryhmään, tulisi ensiksi todistaa, että hänen otaksumansa pitkä vokaali luetelluissa lyhytvokaalisissa primääripäätteisissä muodoissa on kielihistorian aikana muuttunut lyhyeksi ja sitten nominatiivissa jälleen pidentynyt. Mutta tämän seikan tieteelliseen todistamiseen ei ole vielä kukaan ryhtynyt. Ryhtyisikö ehkä arvostelija itse? Gombocz ei ole koskaan puhunut $\bar{o} > \acute{i}$ -muutoksesta, äänneopissaan (§ 16) hän kvaliteettia käsitellessään nimenomaan puhuu selvästi *nyol > nyil, nyil; *nyzl > nyil-muutoksista, NyK 39 226 hän esittää nyil : nyila-t muodot ja MNy 16 (1920) 115 hän vastoin Levyä selvästi sanoo, että hänen aikaisemmassa kirjoituksessaan on kysymys \acute{i} äänneestä, vastoin Setälän olettaa sgr. \bar{o} :ta, johon hän suhtautuu epäilevästi. Tämän jälkeen (v. 1925) hän on julkaissut oman teoriansa sijaispidennyksestä. Unkarin kielitieteessä ei ole ollenkaan tutkimusaineistoa $\bar{o} < \acute{i}$ muutoksesta eikä edes lyhyestä \acute{i} :stäkään, mikä sekkin on vain hypoteesi. Unk. nyil-sanana kohdalla luulen hämmingin johtuvan siitä, että jotkut tutkijat aina Budenzin ajoista ovat ottaneet lähtökohdaksi nominatiivimuodon. Tämä ongelmakimppu varsinkin arvostelijani hahmotuksessa näyttää, kuinka myöhäsentyistä ja erilliskielistä äänneilmiötä voidaan ekseyä käyttämään n. 3000 vuotta aikaisemmaksi otaksutun yhteiskielisen äänneasun todistamiseen.

Ensi tavun vokalismin kvaliteetin suhteen voidaan ennemminkin yhtyä Melichin käsi-

tykseen ja ottaa nyil-sanana alkuasuksi nyol, nyal-asut. Kielihistoriallisessa aineistossa on näet yksi nyal-muoto (SchlSz) ja sitä paitsi voidaan unk. nyil yhdistää unk. nyolc 'kahdeksan' | vog. $\acute{n}al-lau, \acute{n}ala-lu$ | ostj. $\acute{n}ilax$ etc. id. -ryhmään, mikä sen mukaisesti on alkuaan heimonimi. Tähän viittaa maahanmuuttaneiden unkarilaisten eräs heimonnimi Nyék (*nyelk). Lisätodistena voidaan vielä esittää tiettyä klaanisanoistaakin (esim. nyél : nyelek, joka on nyil-sanana palataalinen vastine, edelleen nyelu, nyilik, nyög, nyal, nyalka, nyel, nyaláb, nyál, nyül, nyujt, nyü, nyüg jnc.). Unkarin kielen nyil-sanana \acute{i} -vokaali selittyy dissimilaatiolla. Heimonnimen ja nuolikäsitteiden suhteesta ynnä Nyék heimonnimestä ks. Németh, A honf. magy; ság kial. 41, 241—245, Pais, MNy 49 278—293.

Arvostelijan toinen valitettava erehdys unkarilaisessa aineistossa on nyilunk muodon analyysi. Poss. suffiksi on tässä tapauksessa -nk (vrt. Szinnye, UnkK §§ 23: 1, 26) ja u kuuluu sanavartaloon siitä huolimatta, että -nk liittyy lainasanoihin eräissä tapauksissa -unk muodossa, missä u on abstrahoitu vartalosta. Vartalomuoto nyilu voidaan samastaa poss.-suff. sg. 3. pers. muodon kanssa (nyil-) varsinkin, kun murteissa esiintyy nyiló-nk, házó-nk-muotojakin. Lähtökohdaksi voidaan olettaa *nyilk-asu, josta vielä muodot pl. nom. nyilak, kirjoituksessani käsitelty nyila : nyilája 'Donnerkeil, böser Geist' ja näistä abstrahoituneet päätteet -k, -a (-e). Vrt. vielä tähän tyyppejä nyél ; nyelek, fél : felek, tél : telek, dél : delek, bél : belek jnc.

JENŐ FAZEKAS